श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः
श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेत श्रीरामचन्द्र परब्रह्मणे नमः

श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकाण्डे

॥ द्विनवतितमः सर्गः ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

श्री रङ्गरामानुज महादेशिकन्

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

श्रीः

श्रीमते रामानुजाय नमः

श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेत श्रीरामचन्द्र परब्रह्मणे नमः

॥ द्विनवतितमः सर्गः ॥

भरतेन भरद्वाजाद् गन्तुमनुज्ञाग्रहणं श्रीरामस्याश्रमे गमनाय मार्गस्य परिचयग्रहणं मुनये मातृणां परिचयं दत्त्वा ततश्चित्रकूटं गन्तुं ससैन्यस्य भरतस्य प्रस्थानम्

ततस्तां रजनीं व्युष्य भरतः सपरिच्छदः।
कृतातिथ्यो भरद्वाजं कामादभिजगाम ह ॥ **2.92.1** ॥

तमृषिः पुरुषव्याघ्रं प्रेक्ष्य प्राञ्जलिमागतम्।
हुताग्निहोत्रो भरतं भरद्वाजोऽभ्यभाषत ॥ **2.92.2** ॥

कच्चिदत्र सुखा रात्रिस्तवास्मद्विषये गता।
समग्रस्ते जनः कच्चिदातिथ्ये शंस मेऽनघ ॥ **2.92.3** ॥

तमुवाचाञ्जलिं कृत्वा भरतोऽभिप्रणम्य च।
आश्रमादुपनिष्क्रान्तमृषिमुत्तमतेजसम् ॥ **2.92.4** ॥

सुखोषितोऽस्मि भगवन् समग्रबलवाहनः।
बलवत्तर्पितश्चाहं बलवान् भगवंस्त्वया ॥ **2.92.5** ॥

अपेतक्लमसन्तापाः सुभिक्षाः सुप्रतिश्रयाः।
अपि प्रेष्यानुपादाय सर्वे स्म सुसुखोषिताः ॥ **2.92.6** ॥

आमन्त्रयेऽहं भगवन् कामं त्वामृषिसत्तम।
समीपं प्रस्थितं भ्रातुर्मैत्रेणेक्षस्व चक्षुषा ॥ **2.92.7** ॥

आश्रमं तस्य धर्मज्ञ धार्मिकस्य महात्मनः।
आचक्ष्व कतमो मार्गः कियानिति च शंस मे॥ **2.92.8** ॥

इति पृष्टस्तु भरतं भ्रातुर्दर्शनलालसम्।
प्रत्युवाच महातेजा भरद्वाजो महातपाः॥ **2.92.9** ॥

भरतार्धतृतीयेषु योजनेष्वजने वने।
चित्रकूटगिरिस्तत्र रम्यनिर्झरकाननः॥ **2.92.10** ॥

उत्तरं पार्श्वमासाद्य तस्य मन्दाकिनी नदी।
पुष्पितद्रुमसञ्छन्ना रम्यपुष्पितकानना॥ **2.92.11** ॥

अनन्तरं तत्सरितश्चित्रकूटं च पर्वतम्।
तयोः पर्णकुटीं तात तत्र तौ वसतो ध्रुवम्॥ **2.92.12** ॥

दक्षिणेन च मार्गेण सव्यदक्षिणमेव च।
गजवाजिसमाकीर्णां वाहिनीं वाहिनीपते॥ **2.92.13** ॥

वाहयस्व महाभाग ततो द्रक्ष्यसि राघवम्।
प्रयाणमिति च श्रुत्वा राजराजस्य योषितः॥ **2.92.14** ॥

हित्वा यानानि यानार्हा ब्राह्मणं पर्यवारयन्।
वेपमाना कृशा दीना सह देव्या सुमित्रया॥ **2.92.15** ॥

कौसल्या तत्र जग्राह कराभ्यां चरणौ मुनेः।
असमृद्धेन कामेन सर्वलोकस्य गर्हिता॥ **2.92.16** ॥

कैकेयी तत्र जग्राह चरणौ सव्यपत्रपा।
तं प्रदक्षिणमागम्य भगवन्तं महामुनिम्॥ **2.92.17** ॥

अदूराद् भरतस्यैव तस्थौ दीनमनास्तदा।
तत्र पप्रच्छ भरतं भरद्वाजो महामुनिः॥ **2.92.18** ॥

विशेषं ज्ञातुमिच्छामि मातॄणां तव राघव।
एवमुक्तस्तु भरतो भरद्वाजेन धार्मिकः॥ **2.92.19** ॥

उवाच प्राञ्जलिर्भूत्वा वाक्यं वचनकोविदः।
यामिमां भगवन् दीनां शोकानशनकर्शिताम्॥ **2.92.20** ॥

पितुर्हि महिषीं देवीं देवतामिव पश्यसि।
एषां तं पुरुषव्याघ्रं सिंहविक्रान्तगामिनम्॥ **2.92.21** ॥

कौसल्या सुषुवे रामं धातारमदितिर्यथा।
अस्या वामभुजं श्लिष्टा या सा तिष्ठति दुर्मनाः॥ **2.92.22** ॥

इयं सुमित्रा दुःखार्ता देवी राज्ञश्च मध्यमा।
कर्णिकारस्य शाखेव शीर्णपुष्पा वनान्तरे॥ **2.92.23** ॥

एतस्यास्तौ सुतौ देव्याः कुमारौ देववर्णिनौ।
उभौ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ वीरौ सत्यपराक्रमौ॥ **2.92.24** ॥

यस्याः कृते नरव्याघ्रौ जीवनाशमितो गतौ।
राजा पुत्रविहीनश्च स्वर्गं दशरथो गतः॥ **2.92.25** ॥

क्रोधनामकृतप्रज्ञां दृप्तां सुभगमानिनीम्।
ऐश्वर्यकामां कैकेयीमनार्यामार्यरूपिणीम्॥ **2.92.26** ॥

ममैतां मातरं विद्धि नृशंसां पापनिश्चयाम्।
यतोमूलं हि पश्यामि व्यसनं महदात्मनः॥ **2.92.27** ॥

इत्युक्त्वा नरशार्दूलो बाष्पगद्गदया गिरा।
विनिःश्वस्य स ताम्राक्षः क्रुद्धो नाग इव श्वसन्॥ **2.92.28** ॥

भरद्वाजो महर्षिस्तं ब्रुवन्तं भरतं तदा।
प्रत्युवाच महाबुद्धिरिदं वचनमर्थवित्॥ **2.92.29** ॥

न दोषेणावगन्तव्या कैकेयी भरत त्वया।
रामप्रव्राजनं ह्येतत् सुखोदर्कं भविष्यति॥ **2.92.30** ॥

देवानां दानवानां च ऋषीणां भावितात्मनाम्।
हितमेव भविष्यद्धि रामप्रव्राजनादिह॥ **2.92.31** ॥

अभिवाद्य तु संसिद्धः कृत्वा चैनं प्रदक्षिणम्।
आमन्त्र्य भरतः सैन्यं युज्यतामिति चाब्रवीत्॥ **2.92.32** ॥

ततो वाजिरथान् युक्त्वा दिव्यान् हेमविभूषितान्।
अध्यारोहत् प्रयाणार्थं बहून् बहुविधो जनः॥ **2.92.33** ॥

गजकन्या गजाश्चैव हेमकक्ष्याः पताकिनः।
जीमूता इव घर्मान्ते सघोषाः सम्प्रतस्थिरे॥ **2.92.34** ॥

विविधान्यपि यानानि महान्ति च लघूनि च।
प्रययुः सुमहार्हाणि पादैरपि पदातयः॥ **2.92.35** ॥

अथ यानप्रवेकैस्तु कौसल्याप्रमुखाः स्त्रियः।
रामदर्शनकाङ्क्षिण्यः प्रययुर्मुदितास्तदा॥ **2.92.36** ॥

चन्द्रार्कतरुणाभासां नियुक्तां शिबिकांशुभाम्।
आस्थाय प्रययौ श्रीमान् भरतः सपरिच्छदः॥ **2.92.37** ॥

सा प्रयाता महासेना गजवाजिसमाकुला।
दक्षिणां दिशमावृत्य महामेघ इवोत्थितः॥ **2.92.38** ॥

वनानि च व्यतिक्रम्य जुष्टानि मृगपक्षिभिः।
गङ्गायाः परवेलायां गिरिष्वथ नदीष्वपि॥ **2.92.39** ॥

सा सम्प्रहृष्टद्विपवाजियूथा
    वित्रासयन्ती मृगपक्षिसङ्घान्।

महद्धनं तत् प्रविगाहमाना
रराज सेना भरतस्य तत्र ॥ **2.92.40** ॥

॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
अयोध्याकाण्डे द्विनवतितमः सर्गः ॥